

Ivan Cankar: »Gospa Judit«. — Menim, da bi morali biti Slovenci ponosni edino na to, kar so v najnovejši dobi storili na polju duševne prosvete. Ali ta ponos naj bi slonel na pravem ocenjevanju resnične vrednosti, nikakor pa na bolni domišljavosti slabiča, ki bi vsaj v svoji fantaziji rad igral vlogo atletov in junakov. Vendar se zdi, da obvladuje ta nezdrava tendenca vse naše narodno življenje, ki je le izraz pritajevane resnice, da Slovenci še nismo našli svojega kulturno-narodnega težišča. Ko bi bilo drugače, ne moglo bi se dogajati, da ne pride nikoli nikjer in niti pri najžalostnejših in najgabnejših pojavih do izraza narodna vest, t. j. tista sila ravno, ki čuva čast svoje osebnosti. Pa nas ni zadela samo ta usoda, da smo že pred veki izgubili svobodo odločevanja o svojih razmerah, marveč tudi to smo doživeli, da smo nezdržno razcepljeni, predno smo se kot narod zbrali in kot eno telo zavedeli. In to se bridko maščuje v politiki in narodnem gospodarstvu, pa tudi tisti pojav kulturnega življenja, ki pred vsem kaže pečat narodne osebnosti, t. j. umetnost, je odtod zadel hud udarec. V modernem življenju sicer niti ne računamo več na splošno sodelovanje dogmatičnoverne in svobodne umetnosti, ali če nas prva ne podpira, nas vsaj ovira in to je veliko zlo, ker nam odteguje in kvari tisto občinstvo, ki bi se dalo za nas pridobiti. Predobro vem, da je preteklost vsega našega naroda na oni strani, ali prav radi tega ima verska stranka prednost pred nami, ker vsaj navidezno nadaljuje delo v stari smeri, o kateri celo trdi, da je narodna. Kdor pozna zgodovino in ve, da je cerkev do pred sto leti prav tako vneto zatajevala in zaničevala kmeta kakor privatni stanovi, ta se ne bo dal preslepiti, da ni omenjena smer le prebarvana srednjeveška romanskogermanska. Kar je res narodnega in umetnega, to je tako pičlo pri njej, da ni vredno niti govoriti o tej stvari. Vsekakor pa vpliva ta struja tudi na takozvano svobodno ali napredno slovensko občinstvo, ker takih je pri nas bore malo, ki bi nikoli in niti za hip en dvomili o tem, da li ne delajo greha, če se tudi v necerkvenih vprašanjih ne pokore cerkveni avtoriteti. Iz dogmatične in te slovensko svobodnjaške morale je nastala tista polovičarska, ki ima sester sicer povsod po modernih narodih, ki pa vendar tako javno in gospodovalno ne nastopa kakor pri nas, kjer so jo proglasili za narodno moralo, za silo, ki vzdržuje narod. Saj bi lahko zgodovinsko in tudi filozofično dokazal, kaj je pravzaprav morala, a to bi bilo brez vse koristi, edino to naj poudarim, da je morala kakor v znanstvu tako tudi v umetnosti plot, trnjev plot, med katerim omenjeni sili človeškega duha ne moreta rasti in se naravno razvijati. Vem, da so zagovorniki takozvane morale mnjenja, kakor da bi bila ta enakoveljavna z duševnim zdravjem, z narodno močjo, brez katere da je narod izročen usodi in pogubi. In vendar menda ni lepše formulirane morale, kakor je dogmatična, kljub temu pa nastopajo naprednjaki proti tej, če se zavzemajo za svobodo vesti in za razširjanje znanosti med našim ljudstvom. Kdor gre stvari do dna in pozna psihologično stran človekovo, ta bo brez obotavljanja priznal, da je katoliška morala s svojo kronično naravo pač največje pohujšanje; to se je pokazalo pri vseh vernih katoliških narodih in tudi pri nas. Svobodomisleci pa imajo menda sploh preozek pojem o morali, ker — vsaj zdi se tako — dopuščajo gotova dejanja, ki so strogo sojeno nemoralna, samo da ne pridejo na dan: to je nekaka advokatska morala. Od te strani grozi slovenski umetnosti resna nevarnost, kajti ako preide to naziranje v kri in meso vsega naroda, tudi tistega njegovega dela, ki se ponša s svobodnjaštvom, tedaj bo vzcvelo hinavstvo in umetniki bodo jeli pisati le o rokovnjačih, ker nihče izmed svobodnjakov ne živi rokovnjaškega življenja, o desetih bratih in Dolfu, ker so gospodje že vsi dovršili svoje advokatske izpite;

sploh bo prišel vsak stan s svojimi zahtevami in protesti. Ne, ne šalim se, to se je že zgodilo pri nas! In če se umetnik, ki z vsemi silami svoje umetniške duše gori za svobodo umetniškega stvarjenja, zgraža nad tako svobodo, če protestira proti takim insinucijam na škodo umetnosti, kdo ne bo čutil njegove ogorčenosti nad takim razumevanjem umetnosti. Narod sicer ne bere Cankarjevih spisov, a naj bi se pohujšal! Narod molči, a njegovi zastopniki v zadevah umetnosti se zgražajo zanj. Te zastopnike imenujemo Cankarjeve neprešteviline bralce, ki na tihem zase ali glasno pri kozarcu vina ugovarjajo, da se jim nudi taka hrana; da zase ali v gostilni rentaćijo, naj bi bilo, saj so odšteli enkrat za vselej in morda za vse omizje tiste kronice. So pa drugi sodniki, ki ex offo kriče ali pišejo — anathema sit! Te može nazivljemo z imenom, ki ni pri poštenih rodoljubih in slabih umetnikih na dobrem glasu; ali ti kritiki si često po krivem nadevajo celo to obsovaženo ime, ker si boljšega menda pridobiti ne morejo; ni vruga, da bi kdo dvomil celo nad tem beraškim pavovim perjem. Take srake pa vendar lahko precejšnjo škodo naredo, ako se zaženejo v lepo, zrelo rumeno pšenico, jo kljujejo in cefrajo, več še pa poteptajo. Z našimi umetniki diletanti, ki še dandanes često nastopajo kot „po božji milosti“, so zrasli tudi kritiki, samo da je te rastline, ker paraziti, teže iztrebiti z debela nego izrvati nedolžna stebelca, ki so v prvem navdušenju življenja mislila, da dorastejo čez vrh sosednji jelki, ki ponosno šumlja proti nebu in oblakom svoj skrivnostni spev; a revčki so ostali pritlikavci. Pa so le nekaj škodovali ti domišljavci, ker so jemali prostor in kradli zrak koristnejšim deblom s pravo samosvojo življensko močjo. (Konec prih.) *Dr. Ivan Merhar.*

„Slovenska Matica“ je razposlala svojim članom za leto 1904. sledeče knjige: 1. „Knezova knjižnica“. XI. zvezek. Uredil Fr. Levec. 2. „Zabavna knjižnica“. Zvezek XVII. Uredil Jos. Kostanjevec. 3. „Prevodi iz svetovne književnosti“. I. zvezek: „Kralj Lear“. Žaloigra v petih dejanjih. Spisal William Shakespeare, poslovenil Anton Funtek. 4. Slovenska bibliografija. II. snopič. I. del: Knjige. (1550—1900). Sestavil dr. Franc Simonič. 5. „Zbornik“ znanstvenih in poučnih spisov. VI. zvezek. Uredil L. Pintar. 6. „Slovenske narodne pesmi“. 8. snopič. Uredil dr. K. Štrekelj. 7. „Letopis Slovenske Matice“, za leto 1904. Uredil Evgen Lah.

Oceno teh knjig še priobčimo.

Ferd. Lev. Tuma: „V znamenju življenja“. Skice in črtice. Risbe: Maksim Gaspari. 1905. Založil pisatelj. Natisnil A. Slatner v Kamniku. Knjižica se dobiva pri L. Schwentnerju v Ljubljani. Cena ji je 1 K 50 h, po pošti 10 h več.

Knjižnica za mladino, ureja Engelbert Gangl, učitelj v Idriji. Knjiga 29. Gruden 1904. Izhaja vsake tri mesece. Vseletna naročnina K 3·20. Ta knjiga obsega povest „Milutin Oblokar“, ki jo je po nemškem izvirniku priredil nadučitelj Jan ko Leban. Ne dvomimo, da bo ž njo mladini jako ustrezno.

Kruc na slovenskem Štajerskem. Maribor, 1905. Založil Murski. Tisek tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Cena 30 h. O knjižici izpregovorimo prilično kaj več.

Osebna dohodnina. Četrto poglavje zakona z dne 25. oktobra 1896, št. 220 drž. zakonika, o neposrednih osebnih davkih s pojasnili, zadevnimi odločbami c. kr. upravnega sodišča in raznimi vzorci. Uredil in sestavil Valentin Žun, c. kr. davčni nadzornik. V Kranju 1905. Izdalo društvo „Pravnik“. Tiskal in založil Iv. Pr. Lampret v Kranju. Cena: K 1·20, s poštnino K 1·30.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti nam je doposlala sledeče knjige, in sicer: I. Gradja za povijest književnosti hrvatske. Knjiga 4,

Književne novosti

Ivan Cankar: „Gospa Judit“. (Konec.) Naši najboljši kritiki prejšnjih dni so se z eno ali dvema izjemama povzpeli kvečjemu do filologične višine in so koristili vsaj pravilnosti jezika; posnemalci so pobirali stopinje za njimi, hvalili in navajali tiskovne hibe. In če je bil kateri, ki je v srcu začutil boleost radi tega farizejskega dela, potolažil se je s tehtnim razlogom, češ, za nas Slovence, ki smo majhen narod, je to dobro; to delo je bilo gotovo najslabše; če je bilo dobro, rekli so, da bi se umetnika ne maral sramovati niti večji narod; če je bil res dober, bil je enak Danteju, Goetheju in Schillerju. To vse je gojilo bolno domišljavost in zatiralo zdravo ocenjevanje domačih del, da, zatemnilo je celo pojem o pravih umotvorih; priče za to so nam skoraj vsi novejši umetniki. Jaz pa sem mnenja, da bi moral pravi naroden kritik tako visoko ceniti svoje kritikovanje, da bi je smatral za nekak odmev narodove umetniške vesti, kritika bi torej bila nekaka pobotnica, da je narod resnično prejel in vzel na znanje od izvoljenega svojega sina poklonjeni mu dar. Niti hvalospjevov, niti plehkkih opominov o narodnosti in rodoljubnosti ne potrebuje pravi umetnik, noče pa, da bi mu nepoklicani najemniki v narodovem imenu trnjevo krono pokrivali na glavo, češ, da je lovorov venec. Da pa kritik more biti vreden in dostojen posredovalec med občinstvom, zato mora imeti ono lastnost, katere si ne pridobi, ako tisoč estetičnih in petsto filologičnih knjig prebere: on mora biti v stanu, da umetniško čuti, ker drugače je rokodelec, je usurpator, ki si prisvaja sodbo o najsvetejših rečeh, on je grešnik nesposobnosti. Ono res nekako idealno razmerje med umetnikom in občinstvom, kakor sem se izrazil v prisposodbi iz prozaičnega kupčijskega življenja, pa ni prazna utopija, ki se ne da doseči, saj je bilo to duševno razmerje skoro do pičice uresničeno v starih Atenah, kjer je estetično tako izobraženo in za umetnost tako goreče grško ljudstvo v gledališčih ali pri narodnih svečanostih deloma samo, deloma po svojih izvoljenih zastopnikih izrekalo sodbo o svojih umetnikih. In to grško ljudstvo se ni motilo v svojih umetniških pravorekih, in nikjer se ni tako organično in tako harmonično razvijala narodna umetnost kakor pri Grkih, ali vsaj ob njihovem ognjišču v — Atenah. Gotovo pa nihče ne more trditi, da so bili ti umetniki omejeni po morali, rodoljubju in bogovih; pa vendar so nam Grki vzgled narodne požrtvovalnosti in narodne moči, katero moč so zlasti v poznejših žalostnih časih črpali ravno iz svoje umetnosti. Dandanes so razmere drugačne, zato pa je naloga posredovalcev med občinstvom in umetnikom tem važnejša; ne da bi se kritik ponižal k samopašnim in grobim željam množice, ampak on jo mora dvigati, on ji mora „kazati pot v deželo duhov“, izvrševati mora torej deloma nalogo, ki jo nekateri po krivici zahtevajo od umetnika. In če je kritik res sposoben za umetniško sočutenje s tvoriteljem umotvora, tedaj ga bo umetnikova sila segrela in ga usposobila, da bo sam napisal kritiko, ki ne bo težka ko kamen, bodeča kó trn; ocena sama bo neke vrste umotvor, ki bo vabil resnega bralca, ker bo ob njej primerjal svojo sodbo o čitanem delu s kritikovo, v čemer baš obstoji pedagoški važnost ocen za občinstvo. Res, da se pravi umetnik ne bo zmenil za neslane nasvete, kako in kaj bi bil moral peti, ker ve, da je naposled v tem le kritikovo mnenje, če pa pozna njegov fini okus, ne bo ocena sploh brez vse vrednosti tudi zanj, saj vemo, kake važnosti so bili često kritiki za vso prihodnjo smer umetnosti. Tega pa pri nas navadno ni bilo doslej, zato tudi ni

bilo tistega pristrčnega razmerja, ki mora naposled nastati med finim kritikom in pravim umetnikom, obema, zlasti pa umetnosti na korist. Morda se bo zdelo, da sem prestrogo sodil našo kritično mizerijo, saj se po vseh listih umetna dela vedno kritikujejo; to gotovo, ali nestalnost in slepo hlastanje umetnikov ali bolje psevdoumetnikov po najmodernejših strujah in pikantnih predmetih, na drugi strani zadrega občinstva modernejši slovenski knjigi nasproti in skoraj komična zadrega kritike same napram količkaj nenavadni umetniški prikazni in zlasti klikovska zakulisna in javna sovražnost napram nekaterim in ne slabim umetnikom, vse to jasno priča, da v naši umetnosti ni vse tako, kakor bi moralo biti. — To naj bo namesto ocene zgoraj navedene Cankarjeve knjige, ki bo moje misli podprla in v podrobnostih razjasnila. Kdor bo čital zanimivo, dasi žalostno pripovedovanje umetniške duše, gospe Judit, ta bo tudi spoznal, da so moje vrste vendar neka posredna kritika našega umotvora. Na koncu pravim le: Pojdi tudi ti, čitatelj, kupi knjigo in čitaj, in če ne najdeš tudi sebe izpostavljenega v tej častni galeriji, poberi kamen in ga vrzi na Cankarja in — mene!

Dr. Ivan Merhar.

Kralj Lear. Žaloigra v petih dejanjih. Spisal W. Shakespeare. Poslovenil Anton Funtek. (Prevodi iz svetovne književnosti. Založila in izdala „Slov. Matica“. I. zvezek). V Ljubljani 1904.

Vsak narod, ki se poteguje za samostalnost, mora načelno napeti vse strune, da nudi svojcem v domačih mejah in z domačimi pripomočki tiste drugih narodov najvažnejše pridobitve, ki zaslužijo in vobče tudi uživajo zaradi svoje veličine svetovno priznanje. Prvi pripomoček v priobčevanju je seveda jezik; zato je naloga vsakega naroda, skrbeti za prevode svetovnih del v svojem jeziku. Dokler teh ni, se poslužujejo vsi, ki jim domače slovstvo seveda ne zadostuje, kakega tujega jezika; iz tega pa jasno sledi, da se jim zdi lastni jezik proti onemu, ki jim je odprl pogled v širši svet, ubožen. Zato so prevodi nekako kulturno merilo za vsak narod. Čehi n. pr. — Nemcev niti omenjati ni treba — so s prevodi iz svetovne literature preskrbljeni tako, da se vsak Čeh lahko v svojem jeziku literarno popolnoma izobrazí: v svojem jeziku lahko čita Hugoja, Danteja, Tolstega, Goetheja.

Slovenci še ne moremo biti tako daleč; zato je veselo znamenje, da je „Sl. Matica“ baš to leto, prekoračivši ozke meje svojega programa, pričela z izdajanjem prevodov iz svetovne književnosti. Kakor pozdravljamo s posebnim zadoščenjem to dejstvo, tako se nam zdi srečno zasnovan začetek, ker se je pričelo s Shakespearejem in ker je pričel baš Funtek. — Vsakemu je znano, kako velikanskega pomena je bil za nemško slovstvo prevod Shakespeareja: cel prevrat se začelja z njim! Toliškega pomena za nas sicer ni, ker ga čitamo že zdavnaj v — nemščini; ali vendar pomeni za nas vsak prevod iz Shakespeareja kulturni čin, ker nas porine dobršen košček kvišku v samostalnosti. In baš „Kralja Leara“, to izza grških trilogij največjo tragedijo, imeti v svojem slovstvu, to se nam zdi zdaj, ko jo imamo, šele prav neobhodno potrebno. Hamlet, Julij Cezar in zdaj Lear — to je pogumen napredek!

Da se je pri tako dalekosežnem podjetju poverila prva beseda Funtku, je zelo važno, ker smo dobili prevod, ki bi naj služil vsem naslednikom za vzor in vzorec, pa ne samo pri Shakespeareju! — Jagić je pred nekaj leti v „Archivu“ hudo žigosal ohlapnost nekaterih hrvaških prevodov (iz ruščine); tudi pri nas je dr. Prijatelj, govoreč o Puškinovih prevodih, povedal marsikatero bridko in resnično; ali vobče smo še na stališču, da se s prevodi ukvarjajo iz večine začetniki. Pri enodnevnih literarnih prikaznih to naj bo, ali pri svetovnih delih je treba vse dru-